

УДК 159.9-316.46

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2025.24.28>

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ЛІДЕРСТВОМ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Марко Яремчишин

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
вул. Городоцька, 26, м. Львів, Україна, 79007
e-mail: yaremark@gmail.com*

Сукупність явищ, які впливають на особистість та цілі групи є цікавим феноменом, оскільки вони здатні формувати навколо себе суспільний та культурний фундаменти, які можуть не поєднуватись між собою, або ж мати незначний вплив на самого індивіда, який всеодно при особистісному та соціальному розвитку відчуває на собі соціальні та культурні впливи, основою яких є культура, її відмінність, цінності та історичні чинники. Соціокультурні аспекти здатні формувати певні тенденції до менеджменту та управління, найкраще це проявляється в підходах до формування робочого простору в контексті соціальної взаємодії та іншої активної діяльності. Відповідно, роль лідера у кожній групі є важливою для здобуття загального блага, заради якого працює організація, як структура, яка націлена на досягання певних результатів. Лідерство може бути формальним та неформальним, характер кожного з типів насамперед визначається самою групою, яка орієнтує свою увагу, на особу, як на їх думку більш компетентна та має кращу здатність до взаємодії. Оскільки соціокультурних середовищ є безліч, то і підхід до управління також вирізняється, найкраще це можна помітити на підходах до менеджменту в різних країнах, коли в Азійських більша увага надається особистісному досвіду особи лідера та його багаторічній відданості певному робочому середовищу, то в західних культурних просторах особистісний акцент робиться на здатності особи проявляти себе, свої здібності, попри фактор робочої постійності на одному місці. Тобто, західна модель як у підході до існування людини, так і в більш вузькій площині як менеджмент орієнтується на індивідуалізм, здатність бути ефективним. Коли ж східні культури більше орієнтуються на концепцію стажу і відданості тому чи іншому простору, оскільки акцент робиться на здатності особи лідера бути ефективним в рамках однієї організації протягом багатьох років. Разом з тим і бачення лідерства в різних культурах проявляється по-різному, але єдиним об'єднуючим фактором для особи лідера завжди бути концепт відповідальності, який має велику широту сприйняття, від філософської концепції до більш об'єктивно сформованої стійкої психічної особливості.

Ключові слова: лідерство, управлінська діяльність, соціально-культурне середовище, лідерство, особистість лідера, психологічна відповідальність.

Управлінська діяльність є невід'ємною без важливих особистісних факторів, якими володіє індивід, який займає лідируючу або керуючу позицію у структурі, організації або соціальній групі. Найважливішим аспектом лідерства варто вважати психологічну відповідальність, яка продиктована особистісним розвитком людини та контекстом культурного простору, в якому вона росла та розвивалась. Особистісні засади відповідальності одночасно виступають її детермінантами, серед яких провідне місце посідають самостійність, впевненість у собі, інтернальний локус контролю, мотивація досягнення та рівень домагань індивіда [1, 267].

Саме елемент соціальної адаптації є важливим чинником, який сприяє покращенню самоусвідомлення через взаємодію екстернального характеру від індивіда до суспільства.

Варто звернути увагу на характеристику динаміки відповідальності за К. М. Маєр-Абіхом. Він розрізняє два типи відповідальності:

- 1) відповідальність як самого себе, що орієнтована на минуле, бо за свою діяльність можна відповідати тоді, коли вона вже завершена;
- 2) відповідальність за іншого та інше, що орієнтована на майбутнє, тобто на діяльність, яку ця відповідальність має спрямовувати [2, ст. 147].

Дана концепція науковця дає змогу розмежувати розуміння відповідальності як стійкої але багатополярної концепції, що дає змогу розглядати цей феномен не тільки як особистісний, а як такий, що необхідний у життєво-професійній діяльності індивіда. В сукупності, це дає змогу краще науково проаналізувати концепцію управлінської діяльності через призму готовності індивіда до неї з його сприйняттям готовності до активної діяльності у контексті структури. Саме лідери є найбільш активною одиницею, оскільки на них зосереджена увага їхніх колег, вони першими відчують на собі певний культурний, соціальний, професійний тиск, якщо не відповідають очікуванням щодо наданих їм управлінських повноважень.

Саме на цьому етапі важливу роль сприйняття індивідом своєї відповідальності при управлінні в організації або соціальній групі відіграє контекст соціально-культурного середовища, яке має стійкі принципи стосовно уявлень соціально-прийнятої поведінки та відповідності особистісних рис лідерським повноваженням. Іншими словами, соціокультурне середовище має певні установки стосовно того, яка модель управління буде більш прийнятною для такого культурного осередку. Відповідно, лідери мають відповідати цим нормам, оскільки їхня реакція на конкретні виклики як лідерів має вплив на суб'єктів управління. Даний принцип найкраще розглядається в контексті політичного лідерства. Оскільки важливим аспектом лідерства є прагнення до влади та її прояву, то можна виокремити два базових підходи щодо типів політичного лідерства, серед яких авторитарні – які керуються принципом реалізації влади через примус та побудову суспільства більш архаїчного типу зі збереженням соціокультурних традицій та демократичні – їхня реалізація влади діє через переконання та орієнтацію на суспільний діалог [3].

Стосовно функцій управління, то науковці виділяють дві позиції щодо цього явища. Перша: теорія управління ототожнює його з поняттями «роль», «коло обов'язків»; друга це теорія організації, яка тлумачить його як таке відношення частини до цілого, у разі якого існування та зміна частини забезпечують існування та розвиток цілого [4, 24]. Аналізуючи ці концепції варто звернути уваги на соціо-культурні особливості, в контексті яких вищезгадані теорії можна прослідкувати на практиці.

Культурні особливості різних соціумів формують своє сприйняття суспільством особи лідера через уявлення про нього як образ суспільством та через суб'єктивне сприйняття соціально-значимою особою своєї психологічної відповідальності, тобто готовності робити очікувані дії та реагувати на виклики в контексті управління. Задля якісної управлінської діяльності лідер має володіти внутрішньої психологічною готовністю, оскільки в ієрархічній моделі суспільства така особа займає ключову роль в побудові системи, яка працює задля спільної мети. Лідерська позиція також ґрунтується на здатності особистості усвідомлювати та приймати власну відповідальність, що, за необхідності, виявляється у готовності проявити лідерські якості через вольову сферу. Остання, у свою чергу, спирається на внутрішнє відчуття обов'язку та наявність певних соціальних очікувань, які визначають межі та зміст відповідальної поведінки лідера [5].

На основі різноманітної проаналізованої наукової літератури нами було сформовано та узагальнено поєднання вимірів соціокультурних середовищ з позиції психологічних аспектів. На їхній основі сформовано авторську теоретичну концепцію, яка отримала

назву Культурно-психологічні фактори Яремчишина. Ця концепія дає змогу структуровано сформулювати уявлення про багатополарність взаємозв'язку психологічної відповідальності лідера, її похідних джерел. Також, запропонована концепція може прояснити у чому відмінність управління індивіда та джерел його психологічної відповідальності, які були продиктовані соціально-культурним контекстом.

Нами була висунута гіпотеза про те, що культурні середовища сприяють формуванню в структурі особистості більш вірогідних стійких переконань, визначених культурними ознаками навколишнього середовища індивіда. Гіпотеза представлена у вигляді рисунку 1.

- **Я – принцепс** (зз лат. перший, той хто веде за собою) – свідоме розуміння своєї лідерської позиції, потенційних результатів тої чи іншої діяльності.
- **Інденція** (авторський термін) – похідне від поняття ідентичності. Стійкий набір набутих індивідом протягом свого сталого розвитку сукупність соціокультурних рис набутих від консцієнції Яремчишина. Реактивна здатність психіки моделювати поведінку відповідно до значущих для неї образів.
- **Соціальні норми** – сукупність вагомих спільно прийнятих позитивних соціокультурних цінностей групи, соціуму.
- **Зоестичні наративи** (*Зое з грец. життя*) – набуті патерни світогляду, стосовно буття індивіда, які формувались особистістю від культурних особливостей регіону та мають вагомий вплив на моральну складову ідентичності.
- **Соціалізація** – фактор попереднього залучення індивіда в суспільну взаємодію та розуміння особливостей соціальної ієрархії, взаємодії.

Рис. 1. Культурно-психологічні фактори Яремчишина YCPF – Yaremchyshyn's Cultural-Psychological Factors

• Онлайн контекст – фактор інтернет простору, який формує в індивіда погляди на життя та розуміння контекстів соціально прийнятих суджень та тих, які є негативними в очах соціуму.

• Інтергрупові упередження та стереотипи – когнітивні та емоційні установки щодо інших соціальних груп. Нижче подано коротке академічне пояснення цих термінів:

• Крос-культурна взаємодія – сукупність психологічних особливостей різних культурних просторів, їх імплементація в суспільний контекст і взаємний вплив один одного. Безбар'єрність культурних особливостей різних соціо-культурних регіонів.

• Консцієнція Яремчишина (conscientia від лат. усвідомлення) – похідне від колективного несвідомого Юнга та самоствердження Адлера. Здатність психіки несвідомо відображати значущі поведінкові моделі для особи, які б відповідали позитивним зовнішнім очікуванням суб'єктів взаємодії з індивідом. Тобто, індивід володіє внутрішнім профайлінгом серед рис, які він увібрав в себе від різних колективно несвідомих образів, які активно наповнювались в житті людини.

Іншими словами, протягом особистісного розвитку особа пізнаючи світ несвідомо охоплює моделі поведінки значущих суб'єктів і несвідомо їх відтворює задля екстернального схвалення. Наприклад, людина релігійна та любить історію, відповідно, вона ввібрала в себе поведінкові позитивні орієнтири до Бога або відомих святих, разом з тим, взяла дещо від ідеалізованого образу середньовічного короля, наприклад турбота про підданих. В сукупності поєднавши елементи різних образів в самосвідомості.

• Мультикультурна асиміляція – сучасна складова суспільств, яка проявляється в накопичені та асиміляції в соціально-культурних просторах, шляхом зміщення поглядів на трансформаційні суспільні тенденції.

Соціокультурний взаємозв'язок управлінської діяльності з лідерством та психологічною відповідальністю становить багатовимірну систему, що формує лідерську управлінську спроможність. Лідерство як ключовий соціальний феномен посідає стабільну позицію в суспільній ієрархії, оскільки забезпечує інтеграцію управлінських процесів у соціальний контекст. Водночас управління не може обмежуватися виключно соціальними механізмами – воно має включати психологічні компоненти, зокрема здатність лідера усвідомлювати важливість своєї ролі у виконанні управлінських функцій. Важливими детермінантами ефективного управління є внутрішня психологічна готовність до лідерства, здатність відповідати соціальним очікуванням, а також збереження самоконтролю в умовах стресу або критичних ситуацій. Не менш значущою є й усвідомлена психологічна відповідальність лідера за потенційні негативні наслідки прийнятих управлінських рішень з урахуванням очікуваної реакції соціального середовища. Таким чином, взаємодія між лідерством, управлінською діяльністю та психологічною відповідальністю постає як системо формуючий фактор соціально ефективного керівництва.

Список використаної літератури

1. Бондаренко В. Психологічний зміст та структура особистісної відповідальності. *Науковий журнал «Психологічні травелоги»*. № 1. 2024. С. 258–269.
2. Баранова С. В. Особистісна зрілість та відповідальність: соціально-психологічний аспект: монографія. Світлана Баранова. Київ: Інтерконтиненталь-Україна, 2020. 364 с.
3. Бліхар В. С. Психологічна характеристика особистості політичного лідера різних соціокультурних середовищ. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць*. Головний редактор З. Я. Ковальчук. Львів: ЛьвДУВС, 2023. Вип. 2. С. 3–10.

4. Калениченко Р. А. Психологічні аспекти публічного управління: навч. посібник. Р. А. Калениченко, О. В. Остаповський, Є. О. Телебенева. Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. Київ: КНУБА, 2025. 271 с.
5. Ковальчук З. Я. Лідерство через призму психологічних аспектів соціо-культурного середовища. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія психологічна)*, 2024, 1. С. 27–32.

SOCIO-CULTURAL CONDITIONALITY OF MANAGERIAL ACTIVITY WITH LEADERSHIP AND PSYCHOLOGICAL RESPONSIBILITY

Marko Yaremchyshyn

*Lviv State University of Internal Affairs,
26, Horodotska St., Lviv, Ukraine, 79000
e-mail: yaremark@gmail.com*

The set of phenomena that affect individuals and entire groups is an interesting phenomenon, as they are able to form a social and cultural foundation around them, which may not be combined with each other, or have little effect on the individual himself, who still experiences social and cultural influences in his personal and social development, based on culture, its differences, values and historical factors. Socio-cultural aspects can shape certain management and governance trends, which is best manifested in approaches to the formation of a workspace in the context of social interaction and other active activities. Accordingly, the role of the leader in each group is important for the common good for which the organization works as a structure aimed at achieving certain results. Leadership can be formal and informal, the nature of each type being primarily determined by the group itself, which focuses its attention on the person they consider more competent and better able to interact. Since there are many socio-cultural environments, the approach to management also differs, which can be best seen in the approaches to management in different countries, where in Asian countries more attention is paid to the personal experience of the leader and his or her long-term commitment to a particular work environment, while in Western cultural spaces, the personal emphasis is on the ability of the person to express themselves, their abilities, despite the factor of working permanence in one place. In other words, the Western model, both in its approach to human existence and in a narrower sense of management, focuses on individualism and the ability to be effective. Eastern cultures, on the other hand, are more focused on the concept of seniority and commitment to a particular space, as the emphasis is on the ability of the leader to be effective within one organization for many years. At the same time, the vision of leadership in different cultures is manifested in different ways, but the only unifying factor for the leader's personality is always the concept of responsibility, which has a wide breadth of perception, from a philosophical concept to a more objectively formed stable mental feature.

Key words: leadership, managerial activity, socio-cultural environment, leadership, leader's personality, psychological responsibility.